

Валерія Корнівська

МІНІМІЗАЦІЯ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ В ПІДТРИМЦІ ДЕПРЕСИВНИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Розглянуто проблематику європейського фінансово-інституційного реформування в контексті створення Банківського союзу і впливу цього процесу на формування усталеного в довгостроковому періоді фінансового ринку і подолання негативного зв'язку між депресивними банківськими установами і державними фінансами. Головну увагу приділено аналізу основних положень Директиви щодо санації й остаточного врегулювання банків (Directive on Bank Recovery and Resolution (BRRD) MEMO/14/297). Директива дозволяє створити загальну систему управління банківськими структурами еврозони і ЄС, що перебувають у скрутному фінансовому становищі. Обґрунтовано значення планів відновлення для ефективної наглядкової практики в європейському фінансово-інституційному просторі. З'ясовано відповідність тенденцій в українському фінансово-інституційному середовищі європейським підходам до банківського рефінансування. Подано рекомендації щодо закладання основ довгострокової стратегії реформування наглядових підходів, серед яких наріжним каменем має бути ефективна превентивна практика регулювання діяльності банківських установ.

Ключові слова: європейський фінансово-інституційний простір, Банківський союз, депресивні фінансові установи, держава.

JEL: E440; E580.

Перспективи європейської інтеграції України зумовлюють необхідність пильного відстеження тенденцій у європейському економічному та інституційному просторі для розуміння відповідності української фінансової практики тим процесам, що відбуваються в ЄС.

Реалізуючи інтеграційні ініціативи, слід усвідомлювати, що в європейській системі інституційних координат закріплюється принцип домінувати наднаціонального регулювання, особливо це стосується фінансового простору. Криза показала, що транскордонна фінансова операційна активність банківських структур має бути врегульована наднаціональною системою єдиних правил, адже в періоди нестабільності фінансова відповідальність держав і національних банків як кредиторів останньої інстанції явно не кореспондувалася з їх обмеженими можливостями регулювання наднаціональних транскордонних банківських операцій.

Сучасні трансформації системи регулювання банківської діяльності в еврозоні та ЄС переносять нагляд з національного на європейський рі-

---

Корнівська Валерія Олегівна (vkornivska@ukr.net), канд. екон. наук; старший науковий співробітник відділу економічної теорії ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

вень, декларуючи при цьому припинення дії принципу організації діяльності банків "Європейський за життя, але національний за смертю" (European in life but national in death). Це означає, що саме загальноєвропейські правила стають домінуючими як у процесі організації звичайної діяльності банківських установ, так і в періоди фінансової нестабільності.

Починаючи з 2008 року Європейська комісія ініціювала впровадження 30 нових правил¹, принципів, регламентів функціонування фінансових ринків, спрямованих на досягнення головної мети: **підвищення ефективності нагляду і регулювання діяльності фінансових посередників, щоб припинити згубну практику спасіння банківських структур за рахунок коштів платників податків, точніше, звести витрати платників до мінімуму** (пункт 1 загальних положень Директиви щодо санації й остаточного врегулювання)². Інакше кажучи, **реформування європейського фінансово-інституційного простору має своєю головною ціллю розірвати негативний зв'язок між банками і державними фінансами**³. Це порочне коло формується в умовах кризи, коли депресивність фінансового стану банківських установ призводить до необхідності їх активної державної підтримки, що розбалансує державні фінанси і кінець-кінцем покладається на плечі платників податків.

Як свідчать дані МВФ, Європейської комісії та Євростату, збитки європейських банків у період між 2007 і 2010 роками склали практично 1 трлн євро (8% ВВП ЄС), скорочення ВВП ЄС 2009 року через економічний спад, спричинений фінансовою кризою, – 6%, фінансова підтримка у вигляді рекапіталізації за період з жовтня 2008 року по грудень 2012-го дорівнювала 591,9 млрд євро (4,6% ВВП ЄС). Якщо до цієї цифри додати державні гарантії, то отримуємо 1,6 трлн євро (13% ВВП ЄС)⁴.

Головними напрямками реформування в європейському фінансово-інституційному просторі стали:

- посилення вимог до банківського капіталу і ліквідності;
- створення єдиних правил операційної активності на фінансових ринках, включаючи правила здійснення платежів;
- створення ефективною системи захисту прав вкладників;
- підвищення ефективності нагляду;
- припинення практики "надто великий, щоб впасти";
- підвищення транспарентності фінансових ринків;
- регулювання системи рейтингування;
- розв'язання проблеми "тіньового банкінгу";

¹ Офіційний сайт Європейської комісії // http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-57_en.htm?locale=en.

² DIRECTIVE 2014/59/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL // Official Journal of the European Union // <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0059&from=EN>.

³ Banking union: restoring financial stability in the Eurozone // http://ec.europa.eu/finance/general-policy/docs/banking-union/banking-union-memo_en.pdf; DIRECTIVE 2014/59/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL // Official Journal of the European Union // <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0059&from=EN>.

⁴ Офіційний сайт Європейської комісії // http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-297_en.htm.

– запобігання паніці на фінансових ринках⁵.

Як свідчать офіційні європейські документи, створення Банківського союзу є одним із завершальних кроків формування економічного і валютного союзу⁶, що *запроваджує єдині правила банківської діяльності в євросоні* (а також у країнах, що приєднуються до Банківського союзу).

Основу нормативної бази функціонування Банківського союзу складають:

– Вимоги до банківського капіталу (Capital Requirements Directive and Regulation MEMO/13/690);

– Директива щодо санації й остаточного врегулювання (Directive on Bank Recovery and Resolution (BRRD) MEMO/14/297). Вона передбачає банківське відновлення і дозволяє створити загальну систему управління банківськими структурами, що перебувають у скрутному фінансовому стані;

– Директива щодо системи гарантування вкладів (Directive on Deposit Guarantee Scheme – DGS MEMO/14/296).

Загальні правила операційної активності на банківському ринку і єдині механізми нагляду, впроваджені вказаними нормативними документами, надають можливості посилити стійкість банківських установ до кризових умов. При цьому єдина система нагляду має забезпечити ефективне дотримання пруденційних вимог для збереження достатності капіталу, резервів і ліквідності, зміцнення здатності адекватно управляти ризиками й *абсорбувати збитки*.

Одним із ключових нормативних документів, спрямованих на підвищення стабільності фінансової системи і створення умов для подолання практики використання коштів платників податків для спасіння проблемних банків, є Директива щодо санації й остаточного врегулювання⁷. Вона організовує діяльність банківських установ в *загальному фінансовому просторі ЄС*: визначає правила реструктуризації банків, що опинилися у складному фінансовому становищі, механізми мінімізації впливу банківської нестабільності на реальний сектор економіки, розподіл фінансових втрат між акціонерами і кредиторами. Директива забезпечує реалізацію заходів із розв'язання проблем неефективних банківських установ як на національному рівні, так і в умовах організації транскордонної банківської діяльності⁸. Документ містить положення про запобігання і розв'язання системних криз і нестабільності окремих установ (пункт 6 загальних положень).

Єдність принципів і правил операційної активності банківських фінансових посередників в європейській системі координат, що запроваджується через формування Банківського союзу, заснована на усвідомленні високого ступеня взаємопов'язаності всіх економічних і фінансових процесів у євросоні та ЄС. Так, пункт 7 статті 3 розділу 1 Директиви встановлює важливий принцип європейської системи фінансово-правових координат: усі рішення, ухвалені компетентними органами, органами регулювання у країнах-учасниках і Європейською банківською адміністрацією, мають ураховувати наслідки, що можуть виникнути в *усіх країнах*-

⁵ Banking union: restoring financial stability in the Eurozone // http://ec.europa.eu/finance/general-policy/docs/banking-union/banking-union-memo_en.pdf.

⁶ Ibid.

⁷ DIRECTIVE 2014/59/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL.

⁸ Офіційний сайт Європейської комісії // A Single Resolution Mechanism for the Banking Union – frequently asked questions // http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-295_en.htm.

учасницях, де функціонує фінансовий інститут, щоб мінімізувати негативні економічні та соціальні ефекти.

Директивою встановлено, що держави-члени самостійно вибирають органи й установи, що відповідають за функції санації та врегулювання. Єдине, що необхідне, це виключення перетину наглядових функцій та функцій урегулювання (пункт 15 загальних положень). у разі виникнення суперечностей між компетентними органами країн-учасниць із приводу плану санації фінансової установи посередником стає Європейська банківська адміністрація (пункт 17 загальних положень).

Згідно зі статтею 3 кожна країна-учасниця створює один або в окремих випадках кілька органів урегулювання (за погодженням із Європейською банківською адміністрацією і Європейською комісією) – це державний орган або орган, наділений адміністративними повноваженнями, яким може бути центральний банк, компетентне міністерство тощо. Усю інформацію про засновані та функціонуючі органи врегулювання консолідує Європейська банківська адміністрація і публікує її. в окремих випадках орган остаточного врегулювання може бути одночасно органом надзору, але в цьому разі держави мають забезпечити відсутність конфлікту інтересів.

За офіційними документами Європейської комісії⁹, до санації вдаються, коли вповноважені органи доходять висновку, що банк перебуває в незадовільному фінансовому становищі й ніякі приватні фінансові рішення не можуть повернути його до нормальної фінансової життєдіяльності в короткостроковому періоді. При цьому стандартна процедура банкрутства може спричинити фінансову нестабільність. Санація означає реструктуризацію банку вповноваженим органом для збереження його основних функцій, фінансової стабільності, відновлення його життєдіяльності (або його функціональної частини)¹⁰. Повертаючись до базових принципів європейського реформування, нагадаємо, що основними вимогами до фінансових інститутів у контексті посткризового розвитку і запобігання кризам є *стабільність, конкурентоспроможність, сталість*. Як свідчать офіційні документи Єврокомісії та Європейського центрального банку, ключовим завданням реформування в європейському фінансово-інституційному просторі є не просто відновлення ефективної роботи фінансової системи, а припинення порочної практики спасіння банківських установ у період криз за рахунок платників податків. Фінансовий ринок має стати частиною стратегії повернення до "розумного, сталого й інклюзивного зростання, до збільшення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності"¹¹. Отже, санацію слід проводити за умов і на принципах, що вказані вище.

Незважаючи на те, що однією з головних цілей європейського реформування є впровадження механізмів остаточного врегулювання діяльності банківських установ, які мінімізують участь держави, вже початкові частини Директиви вказують, що *можливості повного виключення державного фінансового втручання у процес відновлення депресивних банківських установ немає*.

⁹ Офіційний сайт Європейської комісії // http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-297_en.htm.

¹⁰ DIRECTIVE 2014/59/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL.

¹¹ *Barnier M.* A new financial system for Europe // http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/financial-reform-for-growth_en.pdf.

Директива спрямована на те, щоб системні установи не заподіювали шкоди загальнофінансовій стабільності. Для цього, зокрема, впроваджують інструмент застави, реалізація якого означає, що акціонери і кредитори нестабільної установи несуть безпосередні збитки через фінансову неспроможність установи, крім того, він надає відповідні стимули акціонерам і кредиторам банків пильно стежити за фінансовим здоров'ям установи (пункт 67 загальних положень).

У тому самому пункті 67 загальних положень сказано, що остаточне врегулювання діяльності банківської установи слід проводити так, щоб *мінімізувати витрати платників податків*, про те, щоб виключити їх, не йдеться. у пункті 8 загальних положень зазначено, що платники податків є бенефіціарами доходів від реструктуризації фінансової установи, яка отримала фінансові вливання від держави; адже прийняття на себе ризику має супроводжуватися відповідною винагородою.

Пункт 16 загальних положень, підкреслюючи необхідність тісної координації дій міністерств фінансів країн-учасниць, не виключає можливість використання державних коштів для відновлення банківських установ.

Статтею 56 встановлено умови, за яких можуть бути використані державні інструменти фінансової стабілізації банківської установи, щоб запобігти її ліквідації. Директива визначає, що це *остання система заходів*, що може бути запроваджена тільки після оцінки використання інших інструментів врегулювання для підтримки фінансової стабільності, при цьому рішення ухвалюють у співпраці з урядом, компетентним міністерством і органом остаточного врегулювання.

Використання державних коштів фінансової стабілізації

Стаття 32 Директиви визначає перелік умов, за яких ухвалюють рішення щодо банківської установи про остаточне врегулювання:

- існують висновки компетентного органа і/або органа остаточного врегулювання щодо незадовільного стану банківської установи (the institution is failing or is likely to fail);
- немає підстав вважати, що вжиття заходів раннього втручання можуть бути ефективним для запобігання падінню фінансової установи;
- остаточне врегулювання необхідне в контексті загальнодержавної фінансової стабільності.

Незадовільним фінансовий стан банківської установи може бути визнаний за таких умов:

- установа понесла збитки (або може понести), які значно виснажили її кошти;
- активи є меншими за зобов'язання або цього очікують;
- установа не може (або не зможе в подальшому) сплатити борги за настання строків платежу;
- потрібна державна підтримка фінансової установи для виправлення ситуації у фінансовій системі держави-учасниці в контексті збереження загальнофінансової стабільності.

Екстраординарну державну підтримку надають у формі:

- державної гарантії підтримки резервного центру ліквідності, яку надають центральні банки на власних умовах;
- державної гарантії новоємітованих зобов'язань;

– вливання з власних фондів або придбання фінансових інструментів за цінами і на терміни, що не дають банківській установі будь-яких переваг.

Таким чином, основні положення Директиви свідчать, що в європейській системі фінансових відносин проблема участі держави у відновленні депресивних банківських установ залишається відкритою, адже незважаючи на декларацію її екстраординарного характеру за умов необхідності збереження загальнофінансової стабільності, вона повністю не виключена.

Водночас Директивою запроваджено важливу превентивну практику, яка дозволяє значно посилити наглядові та прогностичні можливості компетентних органів і ефективність менеджменту банківської установи. Саме ця система заходів може стати наглядовим механізмом запобігання системній фінансовій нестабільності, яка потребує участі держави. Мається на увазі зобов'язання кожної банківської установи щорічно звітувати компетентному органу (національному органу нагляду) про наявність *плану відновлення*¹². Ідеться про план дій в умовах значного погіршення ендогенних і екзогенних умов функціонування банку (пункт 21 загальних положень), у якому вказано всі заходи, що вживатиме менеджмент фінансової установи для завчасного попередження нестабільності (стаття 22 загальних положень).

У статті 4 розділу 2 вказано, що держави мають забезпечити визначення компетентними органами основних умов подання таких планів: дати подання, частоту їх оновлення, зміст і деталі інформації, що в них міститься. Ця інформація залежить від специфіки функціонування банківської установи: розміру компанії, структури акціонерної власності, надаваних послуг, тобто умов, що впливають як на позиціонування банку на фінансовому ринку, так і на його взаємодію з іншими фінансовими установами.

Європейська банківська адміністрація до 3 липня 2015 року має визначити критерії діяльності банків, на основі яких складатимуть плани відновлення і розроблятимуть відповідні технічні стандарти (до 3 липня 2017 року), які затверджуватиме Європейська комісія. Директива встановлює, що банки, які беруть активну участь у фінансовій системі країни (активи більше ніж 30 млрд євро або понад 20% ВВП країни), складають специфічні плани відновлення. Компетентні органи й органи остаточного врегулювання звітують перед Європейською банківською адміністрацією, а та, своєю чергою, перед Європейським парламентом, Європейською радою і Європейською комісією до 31 грудня 2017 року про імплементацію основних положень Директиви щодо планів відновлення в національному фінансово-інституційному просторі країн-учасниць.

Важливим елементом системи подання планів є частота їх оновлення, яка залежить від істотних змін у функціонуванні банківської установи (зміна організаційної структури, власності, умов ведення бізнесу тощо), які впливають на її фінансові результати (пункт 2, стаття 5, секція 2, розділ 2).

План відновлення не є підставою для отримання екстреної фінансової допомоги держави (пункт 3, стаття 5, секція 2, розділ 2). Проте він має містити аналіз умов, за яких банківська установа звертається до цен-

¹² Визначення компетентного органу відповідно до Regulation (EU) No 575/2013. Згідно з Директивою, до компетентних органів включено також Європейський центральний банк, якщо йдеться про велику транснаціональну банківську групу, яка перебуває під прямим наглядом ЄЦБ.

трального банку за фінансової допомоги, і перелік активів, які пропонує як заставу за можливими операціями рефінансування. Крім вичерпного переліку умов і процедур забезпечення своєчасного вжиття заходів із відновлення, у плані має бути наведено широкий спектр варіантів для різних сценаріїв розвитку подій, у тому числі різкого погіршення макроекономічної ситуації. Може також міститися інформація про важливі фінансові контракти банку, що прямо впливають на його функціонування.

Плани розробляє і затверджує провідний менеджмент компанії, після чого їх передають на затвердження в національний орган нагляду, який упродовж шести місяців розглядає його й оцінює, наскільки він відповідає критеріям ефективності. у разі виявлення недоліків компетентний орган має направити план на доопрацювання (строк два місяці) з подальшим затвердженням його впродовж одного місяця.

За результатами розгляду плану відновлення компетентний орган може ухвалити рішення щодо: необхідності зменшення ризику ліквідності; вжиття заходів із рекапіталізації; перегляду стратегії та структури фінансового інституту; внесення змін у стратегію фінансування з тим, щоб покращити сталість основних бізнес-напрямоків; унесення змін у структуру управління фінансовим інститутом (стаття 6, секція 2, розділ 2).

Особливої уваги, згідно з Директивою, слід приділяти фінансовим компаніям, що входять у склад холдингів, адже неплатоспроможність однієї з юридичних осіб може швидко поширитися на групу, тому попереджувальні заходи треба застосовувати до всієї групи (пункт 11 загальних положень). Відповідно до статті 7 (секція 2, розділ 2), потрібно розробляти план відновлення всієї групи, в якому вказувати заходи з відновлення як материнської компанії, так і всіх її дочірніх структур. Компетентні органи (національний орган нагляду, Європейський центральний банк) можуть потребувати надання плану відновлення кожної окремої "дочки". Рішення щодо відповідності плану відновлення критерію ефективності також ухваляють упродовж шести місяців, але на основі консультацій між консолідованим наглядовим органом (для банківських груп) і національними наглядовими органами, в окремих випадках для консультування можуть бути запрошені представники Європейської банківської адміністрації.

Запровадження планів відновлення поступово стає для європейської фінансової практики дієвим інструментом нагляду і визначальним кроком до формування ефективною превентивної системи заходів із підтримання як стабільності окремих фінансових установ, так і загальносистемної стабільності та створює умови для мінімізації участі держави в розв'язанні проблем банківської системи.

Ця практика після її досконального вивчення може суттєво покращити фінансово-інституційний клімат в Україні, де держава значною мірою підтримувала під час активної фази кризи і сьогодні підтримує банківську систему. Участь держави у спасінні депресивних банківських установ виявляється у вигляді як рекапіталізації, так і активного рефінансування з боку НБУ як кредитора останньої інстанції.

Згідно з Положенням про регулювання Національним банком України ліквідності банків України (Постанова Національного банку від 30.04.2009 р. № 259), рефінансування являє собою операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку. Його основною метою є регулювання ліквідності банків на виконання НБУ функції кредитора остан-

ньої інстанції. Для цього Нацбанк використовує: 1) постійно діючу лінію рефінансування для надання банкам кредитів овернайт; 2) кредити рефінансування строком до 90 днів. За потреби підтримки ліквідності банків на триваліший термін НБУ може ухвалити рішення про здійснення операцій шляхом проведення тендерів строком до 360 днів під відповідне забезпечення. На основі постійно діючої лінії рефінансування Національний банк здійснює підтримку короткострокової (миттєвої) ліквідності банку в національній валюті через надання кредиту овернайт: 1) під забезпечення державними облігаціями України (крім облігацій зовнішньої державної позики) або депозитними сертифікатами; 2) без забезпечення (бланковий кредит).

Одним із механізмів надання державної фінансової підтримки платоспроможним банківським фінансовим установам в умовах тимчасового дефіциту ліквідності є *стабілізаційний кредит* (СК). Згідно з Положенням про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України (Постанова Правління НБУ від 13.07.2010 р. № 327), стабілізаційний кредит – це кредит, який надає Національний банк України платоспроможному банку для підтримки ліквідності на термін до двох років під програму фінансового оздоровлення банку. НБУ має право ухвалювати рішення про продовження строку користування стабілізаційним кредитом на один рік. Загальний термін користування стабілізаційним кредитом з урахуванням усіх продовжень не може перевищувати п'ять років. Рішення про надання чи відмову в наданні такого кредиту, зміну умов кредитного договору, погодження графіка повернення кредиту і сплати відсотків за користування ним ухвалює Правління Національного банку України в межах монетарних можливостей. Нацбанк України має право ухвалювати рішення про взяття під СК однорідного або змішаного забезпечення. СК надають під визначений Національним банком перелік основного або додаткового забезпечення. Відсоткова ставка за СК є змінною, її встановлюють на основі облікової ставки НБУ відповідно до Положення про надання СК банкам України¹³.

Як свідчить практика, стабілізаційні кредити і кредити на підтримку ліквідності НБУ видає банкам, що мають проблеми з відтоком депозитів. Застави за цими кредитами є не такими ліквідними, як за рефінансування в разі звичайних тендерів. Стабілізаційний кредит отримати набагато складніше, ніж кредит шляхом стандартного тендера, і, як правило, його отримують банки, у яких уже немає державних паперів у портфелі¹⁴.

Дані табл. 1 свідчать, що 2014 року банкам України і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було надано кредитів на строк більш ніж 30 календарних днів на загальну суму *більш ніж 123 млрд грн* (при цьому стабілізаційних кредитів і кредитів на підтримку ліквідності – понад 50 млрд грн, із них стабілізаційних – понад 26 млрд грн). 2013 року показник кредитів на строк понад 30 календарних днів складав суму, дещо більшу за 46 млрд грн¹⁵, і був на рівні приблизно 3% ВВП; 2012 року – приблизно 54 млрд грн¹⁶, або 3,8% ВВП. На жаль, на час підготовки цієї статті офіційних даних щодо номінального ВВП 2014 року не було опублі-

¹³ Див.: Офіційний сайт НБУ //

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123665.

¹⁴ Див.: Уляницкая А. Украинским банкам не хватило господомощи // Апостроф // <http://apostrophe.com.ua/article/economy/banks/2015-02-02/ukrainskim-bankam-ne-hvatilo-gospomoschi/1168>.

¹⁵ Офіційний сайт НБУ.

¹⁶ Там само.

ковано, але якщо користуватися прогнозними даними, то практично 9% ВВП країни було використано на підтримку банківських установ.

Таблиця 1

Інформація про надані Національним банком України банкам України і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредити на строк понад 30 календарних днів (2014)

Період	Разом, тис. грн	Кількість банків	Тип забезпечення
Грудень	9 206 717,3	27	Іпотека нерухомості; застава майнового комплексу; порука; державні облігації України; іноземна валюта; майнові права за кредитними договорами з головним розпорядником коштів державного бюджету, головним розпорядником коштів місцевих бюджетів
Листопад	3 402 150,0	17	Державні облігації України
Жовтень	9 940 000,0	15	Іпотека нерухомості; іпотека землі; порука; державні облігації України; майнові права на майбутні надходження на коррахунок банку, відкритий в НБУ
Вересень	3 850 300,0	16	Державні облігації України; облігації державної іпотечної установи
Серпень	2 634 000,0	13	Державні облігації України
Липень	5 630 690,0	22	Іпотека нерухомості; порука; державні облігації України; майнові права за кредитними договорами
Червень	14 888 260,0	20	Іпотека нерухомості; застава майнового комплексу; порука; державні облігації України; облігації підприємств; майнові права за кредитними договорами
Травень	10 582 700,0	16	Іпотека нерухомості; застава майнового комплексу; порука; державні облігації України; облігації місцевих позик; облігації підприємств; облігації підприємств під гарантії уряду; акції; корпоративні права; майнові права за кредитними договорами
Квітень	17 169 612,5	39	Іпотека нерухомості; порука; державні облігації України; облігації підприємств під гарантії КМУ; облігації підприємств; облігації державної іпотечної установи, забезпечені гарантією уряду; майнові права за кредитними договорами; майнові права за укладеними банком-позичальником кредитними договорами з головним розпорядником бюджетних коштів
Березень	22 754 500,0	47	Іпотека нерухомості; порука; державні облігації України; акції; облігації державної іпотечної установи; іноземна валюта; майнові права за кредитними договорами; майнові права на надходження на коррахунок банку; майнові права на депозит
Лютий	18 203 828,6	21	Іпотека; державні облігації України; майнові права на кошти, розміщені на коррахунку банку; майнові права за кредитними договорами; акції банку
Січень	5 747 311,5	21	Нерухоме майно; державні облігації України

Джерело: Офіційний сайт НБУ //

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98788#top.

Отже, підтримка державою банківської системи України зростає як в абсолютному, так і у відносному значенні. Це загальна практика функціонування центрального банку як кредитора останньої інстанції в умовах значного погіршення фінансової стабільності в певному економічному просторі. Водночас такі заходи часто несуть у собі приховані ризики суттєвого викривлення фінансово-економічного простору країни в довгостроковій перспективі не тільки через значні обсяги фінансових вливань, а і через викривлення конкурентного середовища фінансово-інституційного простору. Патерналізм, який спостерігається в українській банківській практиці вже другий рік, явно суперечить підходам, що сьогодні розвиваються в європейській системі фінансових координат.

Європейська практика підтримки банків виходить із того, що надання ліквідності не може тривати довгий час, тому що банки стають "безпорадними" без фінансів держави. Крім того, банки, що отримують державну допомогу, мають явну перевагу стосовно інших банків, що спотворює конкурентні засади і призводить до ринкової фрагментації.

Як свідчать дані НБУ, 2014 року основним реципієнтом державної допомоги серед банківських установ був Приватбанк. Якщо не враховувати стандартний кредит рефінансування шляхом тендера на суму 920 млн грн, отриманий банком у квітні 2014 року, то загалом стабілізаційних кредитів і кредитів на підтримку ліквідності банку було надано на суму понад 20 млрд грн, що склало 40% загальної суми виданих стабілізаційних і кредитів на підтримку ліквідності та практично 17% виданих кредитів на строк більш ніж 30 днів. 2015 року практика надання значної державної допомоги Приватбанку шляхом стабілізаційних кредитів триває (в лютому вже ухвалено рішення про надання понад 2,5 млрд грн). За останніми даними НБУ, Приватбанку надано ще 700 млн грн терміном на два роки для забезпечення своєчасного виконання ним зобов'язань перед вкладниками-фізичними особами, згідно з Постановою Правління Національного банку України від 27 лютого 2015 року № 145/БТ про підтримку його ліквідності¹⁷. За ухвалення цього рішення регулятор керувався тим, що у Приватбанку зосереджено 26% обсягу вкладів фізичних осіб у банківській системі та 15% активів банківської системи, а сама фінансова установа є найбільшим банком України і має статус ощадного спеціалізованого (кошти фізичних осіб дорівнює понад 50% пасивів банку)¹⁸. На сьогоднішній день загальна сума депозитів населення у Приватбанку складає близько чверті всіх депозитів в Україні, при цьому 2014 року з гривневих рахунків банку населення забрало майже 10 млрд грн, або близько 16%, а з валютних – близько 2 млрд дол., або майже 38%¹⁹. Отже, зрозуміло, що стабільність Приватбанку являє собою складову системної фінансової стабільності економіки України. Утім надання великих обсягів ліквідності окремій фінансовій установі викривлює фінансовий простір, адже як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі погіршує конкурентне середовище через подальшу концентрацію капіталу, що не тільки негативно впливає на функціонування інших банків, але і значно посилює банківський опортунізм і умови надання фінансових послуг.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Див.: Уляницькая А. Украинским банкам не хватило господомощи.

Таблиця 2

**Надані Національним банком України кредити Приватбанку
на строк понад 30 календарних днів (2014)**

Сума, тис. грн	Дата ухвалення рішення	Форма кредиту
1 662 500,0	21.02.2014	стабілізаційний кредит
500 000,0	21.02.2014	стабілізаційний кредит
500 000,0	21.02.2014	стабілізаційний кредит
306 300,0	21.02.2014	стабілізаційний кредит
1 662 500,0	21.02.2014	стабілізаційний кредит
392 840,0	21.02.2014	стабілізаційний кредит
1 000 000,0	04.03.2014	кредит для збереження ліквідності
2 000 000,0	04.03.2014	кредит для збереження ліквідності
2 000 000,0	04.03.2014	кредит для збереження ліквідності
2 500 000,0	03.04.2014	кредит для збереження ліквідності
2 500 000,0	03.04.2014	кредит для збереження ліквідності
920 000,0	24.04.2014	кредит рефінансування шляхом проведення тендера
770 000,0	26.05.2014	стабілізаційний кредит
1 800 000,0	28.05.2014	стабілізаційний кредит
145 000,0	28.05.2014	стабілізаційний кредит
145 000,0	28.05.2014	стабілізаційний кредит
410 000,0	11.09.2014	стабілізаційний кредит
490 000,0	11.09.2014	стабілізаційний кредит
120 000,0	11.09.2014	стабілізаційний кредит
150 000,0	11.09.2014	стабілізаційний кредит
130 000,0	11.09.2014	стабілізаційний кредит
850 000,0	04.12.2014	стабілізаційний кредит
20 954 140,0		

Джерело: Офіційний сайт НБУ //

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98788#top.

Певні ризики становить і забезпечення за стабілізаційними кредитами, наданими Приватбанку, адже воно не відповідає критерію ліквідності (за останнім стабілізаційним кредитом як рефінансуванням Національного банку України надано рухоме майно у вигляді залізничного рухомого складу і поручку власника істотної участі в ПАТ КБ "Приватбанк")²⁰. За попередніми траншами заставою були іпотека нерухомості, майновий комплекс, акції, літак²¹.

Друге місце серед банків, що отримують допомогу держави у формі стабілізаційних кредитів, посідає Ощадбанк, якому 2014 року Нацбанком надано 6 млрд грн. Окрім того, Ощадбанк є лідером за показником загальної фінансової допомоги держави, яка 2014 року у формі операцій прямого РЕПО, кредитів рефінансування шляхом тендера і стабілізаційних кредитів сягнула понад 23 млрд грн²². Більшу частину цього рефінансування надано Нацбанком під кредит для НАК "Нафтогаз України"²³.

Проблема рефінансування в українській банківській практиці полягає ще й у тому, що банки-реципієнти часто не "виживають" навіть після активної державної підтримки. Так, зокрема, відбулося з банком "ВіЕйБі". Загальне рефінансування банку 2014 року склало 5,5 млрд грн, проте на підставі Постанови Правління НБУ від 20.11.2014 № 733 "Про віднесення Публічного акціонерного товариства "Всеукраїнський акціонерний банк" до категорії неплатоспроможних" у банку було впроваджено тимчасову адміністрацію²⁴.

²⁰ Див.: Там же.

²¹ Офіційний сайт НБУ.

²² Там само.

²³ Див.: Уляницкая А. Украинским банкам не хватило господомощи.

²⁴ <http://www.fg.gov.ua/payments/vab-bank-100.html>.

Таблиця 3

**Надані Національним банком України кредити банкам
на строк понад 30 календарних днів (2015)**

Найменування банку	Фактично надано, тис. грн	Дата рішення Національного банку України	Тип забезпечення	Вид кредиту
01.02.2015 – 20.02.2015				
ПУАТ "Фідобанк"	58 268,1	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Альфа-банк"	59 670,3	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ КБ "Хрещатик"	35 802,2	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Банк Кредит Дніпро"	50 809,3	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Банк "Київська Русь"	59 670,3	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Діамант-банк"	46 393,7	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Оксібанк"	3 580,2	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ ПУМБ	59 670,3	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Ідея Банк"	19 989,6	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ "Авант-банк"	1 790,1	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ КБ "Фінансовий партнер"	4 355,9	04.02.2015	Застава державних облігацій України	Кредит рефінансування шляхом проведення тендера
ПАТ КБ "Приватбанк"	309 000,0	04.12.2014	Застава майнового комплексу	Стабілізаційний кредит
АТ "Банк "Фінансита кредит"	76 000,0	12.02.2015	Застава майнового комплексу; застава корпоративних прав	Стабілізаційний кредит
ПАТ КБ "Приватбанк"	2 280 000,0	19.02.2015	Застава майнового комплексу, порука	Стабілізаційний кредит

Джерело: Офіційний сайт НБУ // http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98788#top.

Загалом у 12 фінансових установах, що отримали державну фінансову допомогу, було впроваджено тимчасову адміністрацію²⁵.

Сьогодні спостерігаємо не тільки явне зростання державної підтримки банківських установ, а й її патерналістський і сегментований характер. Викликає занепокоєння її неефективність у контексті відновлення нормальної роботи банківської системи. Для регуляторної практики НБУ характерною є ситуативна реакція на проблеми, яка проявляється, з одного боку, в очищенні фінансового простору від неефективних банківських установ, а з іншого – у зростанні фінансової участі держави у функціонуванні банківської системи.

Указані заходи створюють підґрунтя для довгострокових ризиків посилення екзогенної залежності українських банків. Тому необхідним є закладання засад довгострокової стратегії реформування наглядових підходів, серед яких наріжним каменем має бути ефективна *превентивна практика регулювання діяльності банків* як основа формування сталого фінансового середовища і мінімізації участі держави в підтримці депресивних фінансових установ. у цьому контексті потрібен аналіз ефективності *планів відновлення в європейській практиці та можливості їх використання в українській системі координат*.

Отже, можна зробити такі висновки.

1. Реформування європейського фінансово-інституційного простору відбувається, з одного боку, у відповідь на ендогенні потреби більшої інтеграції в єврозоні та і ЄС, а з іншого – як реакція на глобальну фінансову кризу. Створення Банківського союзу органічно поєднує ці два напрямки, адже воно є одним із завершальних кроків формування економічного і валютного союзу, *що запроваджує єдині правила банківської діяльності в єврозоні* (а також в інших країнах, які приєднуються до Банківського союзу). Загальні правила операційної активності на банківському ринку і єдині механізми нагляду, які впроваджують через базові нормативні документи Банківського союзу, дають можливість підвищити стабільність банківських установ у кризових умовах.

2. Законодавство з регулювання фінансових ринків і, зокрема, банків, яке сьогодні ухвалюють у єврозоні та ЄС, спрямоване на мінімізацію участі держави (і платників податків) у спасінні депресивних фінансових установ. Аналіз Директиви щодо санації, остаточного врегулювання і банківського відновлення, яка впроваджує загальну систему управління депресивними банківськими структурами, доводить, що можливості повного виключення державної фінансової підтримки банківських установ немає. Директива визначає перелік умов, за яких надають державну допомогу, та її основні напрямки.

3. Директивою встановлено превентивну практику щорічного подання банками в регулювальні органи *планів відновлення*, тобто планів дій у разі значного погіршення ендогенних і екзогенних умов функціонування банку, в якому мають бути вказані всі заходи, ухвалені менеджментом фінансової установи, щодо завчасного попередження нестабільності. Ці плани мають покращити наглядову практику в єврозоні (та ЄС), створити умови для ефективного пруденційного нагляду, підвищення стабільності банківської системи і мінімізації участі держави у відновленні банківських установ.

²⁵ Див.: Уляницькая А. Украинским банкам не хватило госпомощи.

4. Зважаючи на фінансову нестабільність українського банківського ринку, що виражається в погіршенні фінансового стану не тільки малих і середніх банків, а і великих системних, у відпливі депозитів, масовому введенні тимчасових адміністрацій тощо, в українській фінансово-інституційній практиці необхідним є реформування нагляду в контексті посилення його превентивної складової з використанням досвіду впровадження планів відновлення в єврозоні.

Надійшла в редакцію 12.01.2015 р.

**MINIMIZING THE PARTICIPATION OF THE STATE IN SUPPORTING
DEPRESSIVE FINANCIAL INSTITUTIONS:
EUROPEAN EXPERIENCE IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN REALITIES**

Valeriia Kornivska

Author affiliation: PhD in Economics Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. E-mail: vkornivska@ukr.net.

The work considers the problems of European financial and institutional reform in the context of the creation of the Banking Union and the impact of these processes on the formation of a sustainable, in the long-term context, financial market and overcoming the vicious circle between depressive banking institutions and public finance. The focus is placed on the analysis of the main provisions of the Directive on Bank Recovery and Resolution (BRRD, MEMO/14/297) - the directive on bank recovery, which allows creating a general system of management of those banking institutions in Eurozone and the EU that are in difficult financial condition; justified the importance of the recovery plans for efficient supervisory practices in the European financial and institutional space; proven the correspondence between the trends in Ukrainian financial and institutional environment and European approaches to bank refinancing; proposed recommendations on laying the foundations of a long-term strategy for reforming supervisory approaches, among which the corner element should be the establishment of an effective preventive management practices of banks.

Key words: financial and institutional reforms, financial market, financial and institutional environment, depressive financial institutions, regulation of banks.

JEL: E440; E580.